

بررسی حجاب به مثابه یک سیستم

احصا و طبقه بندی عوامل موثر بر بدحجابی و پیامدهای ناشی از آن

سعید مسعودی پور *

چکیده

حجاب و پوشش یکی از بایدها و هنجارهای فرهنگ دینی و بومی ماست. یکی از مهم ترین جبهه های جنگ نرم، تهاجم فرهنگی به ارزش های اسلامی و دینی ماست. مسئله بدحجابی بدون شک یکی از پیامدهای تهاجم فرهنگی است. نگاه های سطحی و مقطعی به این مسئله، شناخت لازم و درک صحیح برای برنامه ریزی های فرهنگی کارا و موثر را ممکن نمی سازد. لذا لزوم بررسی حجاب با رویکرد کل نگر و سیستمی ضروری است. در این نوشتار سعی شده است با تکیه بر نگاه سیستمی و کل نگر مسئله بدحجابی به عنوان یک سیستم مورد بررسی قرار گیرد. حجاب به عنوان یک سیستم باز و خرده سیستمی از سیستم بزرگتری به نام عفاف در نظر گرفته شده است. این سیستم همانند سایر سیستم ها دارای ورودی ها، پردازش و خروجی هایی خواهد بود. ورودی های سیستم حجاب عوامل موثر برنوع پوشش فرد می باشند که فرد متاثر از آن عوامل با پردازشی که روی آنها انجام می دهد نوع پوشش خود را انتخاب می کند. خروجی نیز پیامدها و نتایج حاصل شده از نوع پوشش تعریف می شود. هدف اصلی در این نوشتار این است که با رویکرد کلی نگر و از تمام ابعاد و حوزه های ممکن به مسئله بدحجابی نگاه شده و ورودی ها (عوامل موثر بر بدحجابی) و خروجی ها (پیامدهای بدحجابی) احصا و طبقه بندی شود. هدف از احصای ورودی ها از بین بردن یا کم کردن اثرات سوء عوامل موثر بر بدحجابی و هدف از احصای خروجی ها کاهش پیامدهای حاصل از آن می باشد. لازم به ذکر است که در این نوشتار هیچ گونه وزن دهی به عوامل احصا شده صورت نگرفته و تنها تلاش شده است عوامل موثر بر بدحجابی و پیامدهای آن احصا شود.

کلمات کلیدی

سیستم، خرده سیستم، حجاب، عفاف، ورودی، خروجی، پردازش، عوامل بدحجابی، پیامدهای بدحجابی

«بدون شک پدیده برهنگی بیماری عصر ماست. دیر یا زود این پدیده به عنوان یک بیماری شناخته خواهد شد.» (مطهری، الف ۱۳۸۵: ۱۲) این هشدار است که توسط شهید مطهری در آن دوران داده شد و امروز کاملاً محسوس و برجسته شده است. خصوصاً با افزایش دشمنی های استکبار و زورگویان جهان و تلاش برای فروپاشی نظام اسلامی ایران، این بیماری شیوع پیدا کرده است. جنگ نرم ابعاد و اشکال مختلفی به خود گرفته است. شاید به جرات بتوان تهاجم فرهنگی را خطرناک ترین و حساس ترین جبهه دفاع در این نبرد نامید. ابزار تهاجمی دشمنان شکل نرم افزاری و رسانه ای به خود گرفته و در نهایت هویت و فرهنگ اسلامی و مذهبی جامعه را مورد هدف قرار داده است. دشمن امروز دریافته است که اثربخشی و کارآمدی جنگ نرم به مراتب بیشتر از جنگ سخت و استفاده از زور و خشونت است. ایجاد شبهه، تلاش برای سست کردن ارزش ها و ایمان و اعتقاد جامعه به ارزش های دینی و... همه در این راستا هستند.

۲- روش تحقیق

پژوهش حاضر بر اساس هدف، از نوع تحقیقات کاربردی به حساب می آید. روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای و میدانی می باشد. برای طراحی پرسشنامه، در ابتدا به بررسی سایت ها، کتب و مقالات موجود در زمینه عوامل موثر بر بدحجابی و پیامدهای آن پرداخته و سعی شده است با رویکرد سیستمی این گزاره ها بررسی و طبقه بندی شود. پس از تأیید پرسشنامه توسط اساتید، پرسشنامه بدست آمده بین نمونه آماری که شامل ۱۲ نفر از اساتید دانشگاه بودند، توزیع گردید. روش نمونه گیری به صورت هدفمند می باشد. در انتخاب اساتید نیز تلاش شد تا کارشناسان حوزه های مختلف علمی انتخاب شوند تا رویکرد کل نگر و سیستماتیک مورد نظر حاصل شود. حوزه های تخصصی کارشناسان نمونه این پژوهش عبارت است از: معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، معارف اسلامی و علوم تربیتی، معارف اسلامی و اقتصاد، معارف اسلامی و الهیات و معارف اسلامی و مدیریت. در واقع تمام کارشناسان علاوه بر تخصص در رشته خود، دارای تسلط کافی بر مباحث دینی و معارف اسلامی هستند.

۳- مسئله و سوالات تحقیق

مسائل اجتماعی و فرهنگی مسائلی پیچیده و اغلب چند بعدی هستند. نگاه بخشی و جزئی به این مسائل نه تنها راهکار اثربخش را حاصل نخواهد کرد، بلکه حتی ممکن است این راهکارها به جای اصلاح وضع موجود منجر به تخریب شرایط فعلی شود. یکی از مهم ترین مسائل و معضلات فرهنگی جامعه امروز، مسئله بدحجابی است. رویکردهای خردنگر و مقطعی به بدحجابی نتوانسته است این معضل اجتماعی را به درستی بشناسد و برای آن راهکار

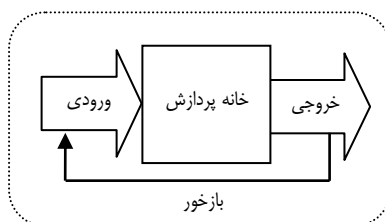
ارائه کند. با توجه به چند بعدی و چند ساحتی بودن این مسئله، به کار گیری رویکرد سیستمی برای روشن کردن تمامی ابعاد این موضوع ضروری است. شبیه سازی حجاب و مدل سازی آن به مثابه یک سیستم، درک عمیق تر و جامع تر را نسبت به این مسئله ممکن می سازد. استفاده از مفاهیم سیستمی و در نظر گرفتن حجاب به مثابه سیستم ابزار لازم برای شناخت و درک صحیح نسبت به این مسئله را ممکن می سازد.

سوالات اصلی این پژوهش عبارتند از:

- (۱) از چه ابعاد و حوزه هایی باید مسئله حجاب را بررسی کرد تا رویکرد جامع و سیستمی نسبت به آن پیدا کرد؟
- (۲) با در نظر گرفتن حجاب و عفاف به عنوان سیستم های اجتماعی، ورودی ها (عوامل موثر بر بدحجابی) و خروجی های (پیامدهای بدحجابی) آنها چیست؟

۴- آشنایی با سیستم و رویکرد سیستمی

«سیستم^۱ مجموعه ای از عناصر متصل و به هم وابسته است. هر یک از عناصر سیستم به صورت مستقیم و یا غیر مستقیم به هر عنصر دیگری متصل شده است.» (Ackoff, ۱۹۷۱) برای شناخت هر سیستم شناخت عناصر تشکیل دهنده آن ضروری است. «عناصر یک سیستم عبارتند از: ۱- ورودی ها^۲ ۲- فراگرد(خانه پردازش)^۳ ۳- خروجی ها^۴ - بازخور^۵ کنترلی» (رضائیان، ۱۳۸۷: ۳۰) (شکل ۱)

شکل ۱. نمای کلی سیستم

ورودی، همان نیروی محرکه سیستم است که وارد آن شده تا در خانه پردازش به خروجی تبدیل شود. خانه پردازش جایی است که ورودی به خروجی تبدیل می شود. خروجی نیز آن چیزهایی که پس از انجام فرآیند، از سیستم خارج می شود. «به طور کلی دریافت اطلاعات از محیط را بازخور می گویند.» (رضائیان، ۱۳۸۷: ۵۹) اما هدف از باز

^۱ system
^۲ inputs
^۳ process
^۴ outputs
^۵ feedback

خور اصلاح انحرافات خروجی ها در مقایسه با وضعیت مطلوب است. بازخور یا به صورت مثبت و یا منفی تعریف می شود. «بازخور مثبت^۶ برمی گردد به فرآیند بازخوری که در آن تغییری وجود دارد. بازخور منفی^۷ به یک فرآیند بازخوری اشاره دارد که تغییری در آن نیست. تعیین این که چه زمانی یک فرآیند بازخور مثبت است یا منفی تنها به این شرایط بستگی دارد که آیا تغییری در آن هست یا نه، بدون این که ویژگی ها و شاخصه های ورودی ها و خروجی ها در نظر گرفته شوند.» (Hanson, ۱۹۹۵: p ۶۰)

رویکرد سیستمی^۸ سعی دارد از تمام ابعاد و منظرهای مختلف و ممکن به موضوع نگاه کند تا شناخت کاملی از آن بدست آورد. در مقابل رویکرد سیستمی رویکرد تجزیه گرا^۹ قرار دارد که سعی دارد به صورت بخشی، موضوعی را بررسی کند. «رویکرد سیستمی، رویکردی تحلیلی و تجزیه مدار نیست که کل را به اجزای تشکیل دهنده آن بشکند و هر جزء آن را به طور جدا از هم مطالعه کند. این رویکرد، یک رویکرد کلی نگر^{۱۰} است که کل را با همه اجزای تشکیل دهنده و به هم پیوسته و وابسته اش-که در تعامل با یکدیگرند- در نظر می گیرد، زیرا سیستم را باید یک کل تفکیک ناپذیر دانست، نه اجزایی که سر هم شده اند و یک کل را به وجود آورده اند.» (رضائیان، ۱۳۸۷: ۱۶)

۵- ضرورت بررسی حجاب با رویکرد سیستمی و به مثابه یک سیستم

دیدگاه کل نگر و سیستمی این قابلیت را دارد که مسئله حجاب به صورت بخشی، تک ساحتی و تک جنبه ای مورد بررسی قرار گرفته نشود. به کارگیری این رویکرد باعث شده است تا از منظرهای مختلف به مسئله بدحجابی نگاه شده و عوامل موثر بر بدحجابی و پیامدهای آن را شناسایی شود. نگاه جزئی و بخشی به بدحجابی باعث مغفول ماندن برخی از ابعاد و جنبه ها می شود. در این صورت اگر هرچقدر هم در بعد شناسایی شده، برنامه ریزی کرده و اقداماتی برای بهبود انجام دهیم، نتیجه مطلوب حاصل نخواهد شد؛ چرا که ابعاد اثرگذار دیگری وجود دارند که مورد توجه قرار نگرفته اند و چه بسا تا این ابعاد بررسی نشوند و مسائل آنها حل نشود، پرداختن به بعد مورد نظر بیهوده باشد. هم چنین استفاده از مفاهیم سیستمی برای تحلیل مسئله حجاب، امکان یک شناخت صحیح و کاربردی نسبت به این موضوع را فراهم می کند. به عبارت دیگر در نظر گرفتن حجاب به عنوان یک سیستم اجتماعی، ابزار لازم برای شناسایی عوامل موثر بر آن و نیز پیامدها و نتایج حاصل از آن را فراهم می کند.

^۶ positive feedback

^۷ negative feedback

^۸ systematic approach

^۹ reductionism

^{۱۰} holism

۶- بررسی واژه حجاب و عفاف

عفاف از ریشه عفت است و راغب اصفهانی در مفردات خود، عفت را چنین معنا کرده است: «العفه حصول حاله للنفس تمتنع بها عن غلبه الشهوة» عفت، به دست آمدن حالتی برای نفس است که به وسیله آن غلبه بر شهوت حاصل می شود. ابن منظور در لسان العرب نوشته است: «اللعفه: الكف عما لا یحل و لا یجمل» عفت: خویشتن داری از آنچه حلال و زیبا نیست. در لغت نامه دهخدا عفاف این گونه معنا شده است: «عفاف: پارسایی و پرهیزگاری، نهفتگی، پاکدامنی، خویشتن داری.» «عفاف یعنی آن حالت نفسانی یعنی رام بودن قوه شهوانی تحت حکومت عقل و ایمان. عفاف و پاکدامنی یعنی تحت تأثیر قوه شهوانی نبودن، شره نداشتن. یعنی جزو آن افرادی که تا در مقابل یک شهوتی قرار می گیرند بی اختیار می شوند و محکوم این غریزه خود هستند، نبودن. این معنی عفاف است.» (مطهری، ۱۳۶۸: ۱۵۲)

«جستجو در کتب لغت و تامل در تعارف واژه حجاب حاکی از آن است که در معنای لغوی حجاب دو مفهوم قابل تمایز از هم وجود دارد؛ مفهوم اول، جدا کردن دو چیز، مرز گذاشتن میان آنها و فاصله انداختن بین دو امر می باشد که این معنا از واژه های حائل، مانع و حاجز مستفاد است. مفهوم دوم، پنهان کردن، پوشاندن و از مقابل دیده افراد خارج کردن است که این معنا از کلمه ستر و مانند آن قابل استفاده می باشد.» (غروی نایینی و عامری، ۱۳۸۶: ۱۱۶ و ۱۱۷)

بنابراین روشن است که در خصوص معنای عفت هیچ گونه انحصاری در خصوص زن و حجاب ندارد و مقوله ای وسیع تر از آن است که آن را نیز شامل می شود. «کلمه حجاب، هم به معنی پوشیدن است و هم به معنی پرده و حاجب. استعمال کلمه حجاب در مورد پوشش زن یک اصطلاح نسبتاً جدید است. در قدیم و مخصوصاً در اصطلاح فقها کلمه ستر که به معنی پوشش است به کار رفته است. بهتر این بود که این کلمه عوض نمی شد و ما همیشه همان کلمه پوشش را به کار می بردیم، زیرا چنانچه که گفتیم معنی شایع لغت حجاب پرده است و اگر در مورد پوشش به کار برده می شود به اعتبار پشت پرده واقع شدن زن است و همین امر موجب شده عده زیادی گمان کنند که اسلام خواسته است زن همیشه پشت پرده و در خانه محبوس باشد و بیرون نرود.» (مطهری، الف ۱۳۸۵: ۷۲ و ۷۳) «اهمیت عفاف بدان خاطر است که به عنوان یک حالت درونی که از فطرت انسان سرچشمه می گیرد، بهترین عامل برای کنترل و تعدیل شهوات است؛ البته در معنای عام آن؛ نه فقط شهوت جنسی. مفهومی که از عفاف رواج یافته نه با معنای لغوی آن سازگاری دارد و نه با آنچه در تعالیم اسلامی در معنای عفاف ذکر شده است. گستره عفاف به گستره زندگی انسان است.» (قاضی زاده و احمدی سلیمانی، ۱۳۸۶: ۹۰)

مهم ترین تفاوت های میان حجاب و عفاف عبارتند از:

« ۱. اولین و بارزترین تمایز این دو مفهوم آن است که حجاب یک تکلیف و حکم شرعی است، حال آنکه عفاف فضیلتی اخلاقی است.

۲. از آنجا که عفاف امری ذاتی و حالتی درونی است، جنسیت بردار نیست و زن و مرد هر دو مصداق آن هستند.

۳. عفاف امری همیشگی است و متعلق به زمان یا مکان خاصی نمی باشد، اما حجاب تنها در مقابل نامحرم معنا پیدا می کند.

۴. وجه افتراق دیگر آنکه حد حجاب به صورت واضح و متمایز در شرع اسلام آمده است و ملاک روشنی دارد. اما عفاف اینگونه نیست؛ بدین معنا که عفاف نزد جوامع و ملل مختلف با آداب و رسوم متفاوت و در زمان های گوناگون فرق می کند.» (غروی نائینی و عامری، ۱۳۸۶: ۱۳۰)

با این تعاریفی که از عفاف و حجاب ارائه شد، نسبت میان آنها شناخته می شود. رابطه میان حجاب و عفاف عام و خاص مطلق است. به عبارت دیگر حجاب زیر مجموعه عفاف است و یکی از مصادیق بروز عفت زن در حجاب اوست. «استعمال لفظ عفاف در مورد حجاب و پوشش از قبیل استعمال لفظ کل در بعضی از مصادیق آن است.» (قاضی زاده و احمدی سلمانی، ۱۳۸۶: ۹۴)

۷- سیستم عفاف و خرده سیستم های آن

اگر عفاف را به عنوان یک ارزش دینی و هنجار اجتماعی در نظر بگیریم، عواملی بر آن اثر گذار هستند. این عوامل به مثابه ورودی هایی هستند که وارد قسمت پردازش می شود. فرد نیز متأثر از این ورودی ها شده و بر اساس آنها و نیز سازوکار پردازشی ذهنی اش رفتاری از خود بروز می دهد که خروجی عفاف خواهد بود. خروجی این سیستم ورودی سیستم های دیگر شده که در نهایت منجر به پیامدهایی^{۱۱} خواهد شد. لذا می توان با شناخت سیستم عفاف و کنترل ورودی ها و خروجی های نهایی ناشی از آن، اثرات سوء آن را کم نموده و در جهت تقویت ثمرات و فواید آن گام برداشت.

همان طور که ذکر شد عفاف به معنای مطلق خویش داشتن داری و حفظ کردن خویش از آنچه که باید از آن دوری نمود. اما «مفهومی که از عفاف رواج یافته نه با معنای لغوی آن سازگار ی دارد و نه با آنچه در تعالیم اسلامی در معنای عفاف ذکر شده است. گستره عفاف به گستردگی زندگی انسان است و اختصاص به غریزه جنسی ندارد.» (قاضی زاده و

^{۱۱} outcomes

احمدی سلمانی: ۱۳۸۶) «عفاف فضیلتی اخلاقی است که شکل گیری آن در درون آدمی موجب کنترل شهوات و تمایلات نفسانی می گردد. این امر در زوایای مختلف وجود انسان خود را به گونه های مختلف نشان می دهد. برای مثال اگر انسان نگاه خویش را از حرام باز دارد و به اصطلاح قرآن، غض بصر نماید عفت در نگاه تحقق یافته است و اگر گفتار خویش را مراقبت نماید، هر کلامی نگویید و سنجیده سخن بر زبان براند، عفت در کلام داشته است.» (غروی نائینی و عامری: ۱۳۸۶) پس عفت در کلام یعنی این که زبان انسان به گناه مثل دروغ، غیبت و ناسزا و سخنان ناپسند باز نشود و عفت چشم یعنی جلوگیری چشم از محرّمات الهی. «حجاب در حقیقت همان نمود عفاف در نوع پوشش است.» (قاضی زاده و احمدی سلمانی: ۱۳۸۶)

با توجه به آیات قرآن کریم می توان مهم ترین خرده سیستم های^{۱۲} سیستم عفاف را به صورت زیر بیان نمود:

۱. خرده سیستم حجاب (پوشش): یکی از پررنگ ترین ابعاد عفاف موضوع حجاب است. امری که اگر چه مختص به زنان نیست، اما با توجه به حدود حجاب زن و مرد، در نظر عموم بیشتر حجاب زن مورد توجه قرار گرفته است. «حیا و عفاف و ستر و پوشش تدبیری است که خود زن با یک نوع الهام برای گرانها کردن خود و حفظ موقعیت خود در برابر مرد به کار برده است.» (مطهری، الف ۱۳۸۵: ۶۲)

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ
فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا (احزاب ۵۹)

علامه طباطبائی در ذیل این آیه شریفه در المیزان می نویسند: «پوشاندن همه بدن به شناخته شدن به این که اهل عفت و حجاب و صلاح و سدادند نزدیک تر است، در نتیجه وقتی به این عنوان شناخته شدند، دیگر اذیت نمی شوند، یعنی اهل فسق و فجور متعرض آنان نمی گردند.» در واقع حجاب و پوشش نشان دهنده حریم عفاف برای زن است تا به وسیله آن خود را حفظ کرده تا مورد آزار و اذیت دیگران قرار نگیرد.

لَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ
أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ
أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولَى الْأَرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ (نور ۳۱)

¹² subsystems

این آیه علاوه بر دستور به حفظ پوشش، استثنای افرادی که نیازی به داشتن حجاب در برابر آنان نیست بیان می کند. لذا همان طور که مشاهده می شود امر به رعایت حجاب یکی از مسلمات دستورات دینی است که علاوه بر روایات در آیات قرآن نیز به آن تاکید شده است.

«زن باید کاملاً درک کند که حجاب او تنها مربوط به خود نیست تا بتواند از حق خود صرف نظر کند و نیز حجاب زن مربوط به مرد هم نیست تا با رضایت مرد از حجاب صرف نظر شود. حجاب زن مربوط به خانواده هم نیست تا اعضای خانواده رضایت بدهند، بلکه حجاب زن حق الهی است.» (جوادی آملی، ۱۳۸۳: ۳۵۰)

۲. خرده سیستم جنسی: دوری و حفظ خویشتن از تمام گناهانی که مربوط به شهوت جنسی است، در ذیل این خرده سیستم قرار می گیرد.

وَلَيْسَتَعَفِيفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ (نور ۳۳)

علامه طباطبائی در ذیل تفسیر این آیه می نویسند: «مراد از نیافتن نکاح قدرت نداشتن بر مهریه و نفقه است و معنای آیه این است که کسانی که قدرت بر ازدواج ندارند از زنا احتراز بجویند تا خداوند ایشان را از فضل خود بی نیاز کند.»
۳. خرده سیستم بصری: عفت و پاکی بصر نیز در عرف جامعه مورد توجه است که از آن تعبیر به چشم پاکی می شود.

قُلْ لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ وَقُلْ لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ (نور ۳۰ و ۳۱)

«این آیه به جای این که نهی از چشم چرانی کند، امر به پوشیدن چشم کرده و فرقی ندارد، آن امر این نهی را نیز افاده می کند و چون مطلق است نگاه به زن اجنبی بر مردان و نگاه به مرد اجنبی را بر زنان تحریم فرموده است.» (علامه طباطبائی: المیزان)

۴. خرده سیستم کلامی: عفت کلام مقوله وسیع و با اهمیت است. رعایت دستورات الهی و اجتناب از گناهان زبان همه از این مقوله به حساب می آیند. اگر چه در عرف جامعه عفت کلام تنها منحصر به پاک بودن سخن از ناسزا و کلمات زشت و ناپسند است، اما واقعیت این است که از هر چیزی که انسان باید زبانش را از آن دور نگه دارد جزء عفت کلام است. حال این ممکن است اسم ناسزا به خود بگیرد و یا دروغ و تهمت و غیبت.

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنَّ أَثْقَيْنَ فَلَاحَ تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا (احزاب ۳۲)

«خضوع در کلام به معنای این است که در برابر مردان آهنگ سخن گفتن را نازک و لطیف کنند، تا دل او را دچار ریه و خیال های شیطانی نموده، شهوتش را برانگیزانند و در نتیجه مردی که در دل بیمار است به طمع بیفتد.» (علامه طباطبائی: المیزان)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا (۷۰) يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا (احزاب ۷۱)

«قول سدید عبارت است از کلامی که هم مطابق با واقع باشد و هم لغو نباشد و یا اگر فایده دارد، فایده اش چون سخن چینی و امثال آن غیر مشروع نباشد. فرموده قول سدید بگوئید تا اعمالتان صالح گردد و گناهانتان آمرزیده شود و این بدان جهت است که وقتی نفس آدمی عادت کرد به راستی و به قول سدید و به هیچ وقت آن را ترک نکرد، دیگر دروغ از او سر نمی زند و سخن لغو و یا سخنی که فساد از آن برخیزد از او شنیده نمی شود و وقتی این صفت در نفس رسوخ یافت، بالطبع از فحشاء و منکر و سخن لغو دور گشته ، در چنین وقتی اعمال انسان صالح می شود.» (علامه طباطبائی: المیزان)

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ (۱) الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ (۲) وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ (مومنون ۳)

این آیات شریفه یکی از صفات مومنان را دوری کردن از سخن لغو بیهوده بر می شمارد.

۵. خرده سیستم سمعی:

وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ (قصص ۵۵)

« لغو شنیدنی و از مقوله سخن است، پس مقصود سخنان بیهوده و خشن و زشتی است که پرداختن به آن کار عاقلان نیست و لذا وقتی آن را می شنیده اند، از آن اعراض نموده و مقابله به مثل نمی کرده اند، بلکه می گفتند اعمال ما برای ما و اعمال شما برای شما و در حقیقت این متارکه و اعلام ترک گفتگو است. » (علامه طباطبائی: المیزان)

۶. خرده سیستم بطنی: عفت بطن مربوط به تمام اموالی می شود که فرد مالک آن نبوده و نیز اجازه استفاده از آنها را

ندارد. خویشتن داری و عدم دست درازی به اموال مردم و حق دیگران، تضمین کننده عفت بطن است.

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ

تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ (بقره ۲۷۳)

در این آیه برای گروهی خاص از افراد صفت عفاف را ثابت می کند. این افراد کسانی هستند که «کسی از حال ایشان اطلاع ندارد از شدت عفتی که دارند ایشان را توانگر می پندارد، چون با اینکه فقیرند ولی تظاهر به فقر نمی کنند، پس جمله نامبرده دلالت دارد بر همین که مومنین تا آنجا که می توانند تظاهر به فقر نمی کنند و از علامت های فقر به غیر آن مقداری که نمی توان پنهان داشت، پنهان می دارند و مردم پی به حال آنان نمی برند مگر این که شدت فقر رنگ و رویشان را زرد کند و یا لباس هایشان کهنه شود.» (علامه طباطبائی: المیزان)

وَابْتَالُوا الْيَتَامَى حَتَّى إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا
وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ
فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا (نساء ۶)

در این آیه شریفه نوعی از عفاف مطرح می شود که در آن فردی امور مالی یتیمی نابالغ را بر عهده دارد و عدم دست درازی به مال یتیم را عفاف می نامد. فقط در صورتی اجازه برداشت از مال یتیم داده شده است که فرد یتیم باشد و ناچارا باید برای اداره زندگی خود باید کار کند و یا این که باید از مال یتیم محافظت کند. «اما اگر کسی بی نیاز بوده و احتیاج به برداشت از مال یتیم ندارد لازم است که طریق عفت برگزیده و دست به مال یتیم دراز نکند.» (علامه طباطبائی: المیزان)

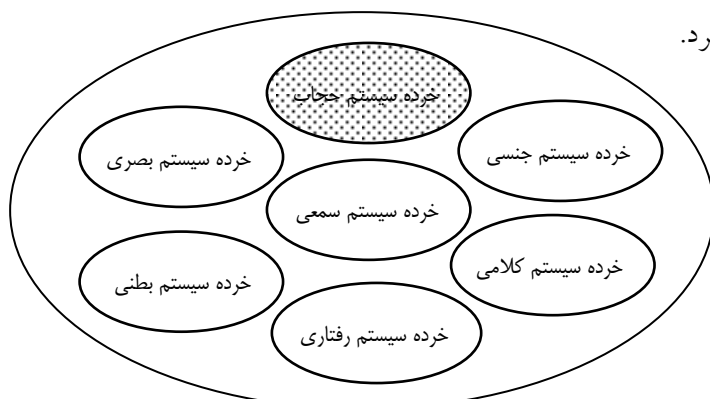
۷. خرده سیستم رفتاری: انسان عفیف علاوه بر واجد بودن موارد گفته شده باید در رفتار خود عفت را رعایت کند.

وَلَا يَضْرِبْنَ بَارِجُلَيْنَّ لِيُعْلَمَ مَا يَخْفَيْنَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (نور ۳۱)

در این آیه به زنان مومن دستور داده شده است که پاهای خود را محکم به زمین نکوبند تا صدای زیور آلاتشان به صدا در نیاید. چرا که این گونه راه رفتن با عفت سازگاری ندارد.

فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ
عَلَيْهِ الْقِصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (قصص ۲۵)

«مراد از این که راه رفتنش بر استحياء بوده این است که عفت و نجابت از طرز راه رفتنش پیدا بود.» (علامه طباطبائی: المیزان) هفت خرده سیستم برای سیستم عفاف شناسایی شدند. (شکل ۲) اگر چه ممکن است بیش از این تعداد خرده سیستم بتوان برای سیستم عفاف شناسایی کرد.

شکل ۲. خرده سیستم های عفاف

۸- خرده سیستم حجاب

ابعاد ورودی	ابعاد خروجی
اقتصادی	اقتصادی
رسانه	تحصیلی
روان شناسی	اعتقادی
تربیتی-آموزشی	بهداشتی
اجتماعی	حقوقی
	امنیتی
	اجتماعی-خانوادگی
	سیاسی

همان طور که ذکر شد، یکی از خرده سیستم های سیستم عفاف، خرده سیستم حجاب است. خود این خرده سیستم به مثابه هر سیستم دیگر قابل بررسی و تجزیه و تحلیل است.

«سیستم بسته سیستمی است که هیچ محیطی ندارد. سیستم باز سیستمی است که دارای محیط است. لذا سیستم بسته هیچ گونه رابطه متقابلی با عناصری که جزء خود سیستم نیستند، ندارد.» (Ackoff: ۱۹۷۱) به عبارت دیگر «سیستم باز سیستمی است که با محیط خود تبادل انرژی، ماده و اطلاعات دارد.» (رضائیان، ۱۳۸۷: ۵۸)

خرده سیستم حجاب نیز که ذیل سیستم عفاف تعریف شد، سیستم باز به حساب می آید. چون ورودی های خودش را از محیط دریافت کرده و خروجی های این سیستم نیز بر محیط اثرگذار است. با توجه به این

که بدحجابی امروزه به یک مسئله اجتماعی تبدیل شده است لذا سعی شده است تا ورودی ها و خروجی های آن احصا و طبقه بندی شود. ورودی ها عواملی هستند که فرد متاثر از آنان شده و این عوامل شکل دهنده نوع پوشش وی هستند. خروجی های سیستم حجاب، نوع پوشش و حجاب خواهد بود. این نوع و شکل حجاب نیز به عنوان ورودی سایر سیستم ها تلقی شده و در نهایت آن سیستم ها خروجی هایی خواهند داشت. هم چنین ممکن است خود این خروجی ها، پیامد و یا عوارضی داشته باشند. لذا آنچه که به عنوان خروجی ذکر می شود، پیامدها، عوارض و یا خروجی های سیستم های دیگری هستند که نوع و شکل پوشش (خروجی اولیه سیستم حجاب) نقش ورودی آنها را دارند. در این نوشتار تنها ورودی های موثر بر بدحجابی و نیز خروجی های ناشی از احصا شده اند.

درخصوص شناسایی و دسته بندی ورودی ها و خروجی ها، همان طور که ذکر شد، یک مطالعه و بررسی اولیه به عمل آمد که نتیجه مدل اولیه پژوهش را شکل داد که در قالب دو نمودار استخوان- ماهی^{۱۳} خلاصه شد. این مدل تحویل کارشناسان و اساتید دانشگاه در حوزه ها و رشته های مختلف داده شد تا نظر خود را روی آن بیان کنند. از میان

¹³ Fish bone

¹⁴ برای مشاهده نمودارها به پیوست مراجعه نمایید

۱۲ پرسشنامه توزیع شده، ۸ پرسشنامه دریافت شد. سرانجام با جمع بندی تمامی نظرات، ۸۳٪ از گزاره ها و فرضیه ها تأیید شدند که در ادامه ارائه خواهند شد.

۸-۱- ورودی

خروجی مطلوب سیستم حجاب، پوشش اسلامی است. ورودی ها نیز متناسب با این که در جهت رسیدن به این مهم باشند یا نباشند، به ورودی های سازنده و مخرب تقسیم می شوند:

۱. ورودی های مخرب: آنهایی هستند که منجر به بدحجابی شده و باید آنها را از بین برد یا اثرات آن را کم کرد.

۲. ورودی های سازنده: آنهایی هستند که منجر به رعایت حجاب اسلامی شده و باید تقویت گردند.

ذکر این نکته ضروری است که برخی از ورودی های احصا شده در زیر، ورودی مستقیم سیستم حجاب نیستند. به این صورت که برخی از آنان ورودی های سیستم های دیگر هستند که خروجی آنان به عنوان ورودی سیستم حجاب تلقی می شوند. با توجه به این که هدف از احصای ورودی ها کنترل و اصلاح آنان است، لذا در این نوشتار سعی شده است ورودی های زنجیره ای که در سایر سیستم ها قرار دارند نیز ذکر شوند. برای مثال یکی از علل مهم بدحجابی بالا رفتن سن ازدواج است. این ورودی باعث می شود دختران برای جلب نظر پسران تلاش کنند که یکی از آنان به صورت بدحجابی بروز پیدا می کند. حال خود این ورودی ناشی از علل مختلفی است، از جمله: بیکاری مردان، تورم و گرانی، سخت گیری والدین و آداب و رسوم نادرست و... . نکته دیگر این که تنها ورودی ها و خروجی ها احصا و طبقه بندی شده اند و هیچ گونه وزن دهی به این گزاره ها در این پژوهش صورت نگرفته است.

شماره های ذکر شده متناسب با نمودار استخوان- ماهی می باشد که در آنجا به صورت خلاصه آمده و توضیح هر مورد ورودی و خروجی بیان می شود:

❖ عوامل اقتصادی

شماره ۱: قیمت پائین لباس های نامناسب و تنوع شکلی و رنگی آن منجر به ایجاد بازار فروش خوبی برای این نوع لباس ها کرده است. در حالی که پارچه های چادری و مانتوهای مناسب، گران تر بوده و خریدار باید برای تهیه آن، به علت عدم فراوانی این نوع پوشش، زمان بیشتر و هزینه بالاتری پرداخت کند. در حالی که پوشش نامناسب با صرف زمان کمتر و هزینه پائین تر قابل خریداری است.

شماره ۲: بیکاری مردان باعث بالا رفتن سن ازدواج آنان شده و این عاملی است برای تلاش دختران جهت جلب توجه آنان که از جمله در شکل بدحجابی بروز می کند.

شماره ۳: اشتغال زنان در محیط های مختلط و یا شغل هایی که در آن از زنان برای ایجاد جذابیت و جلب مشتری و کسب سود بیشتر استفاده می کنند.

شماره ۴: تورم و گرانی منجر به کاهش توان خرید شده و باعث می شود مردان توان و اعتماد به نفس فرد لازم برای ازدواج را از دست بدهند. این امر منجر به کاهش ازدواج و افزایش دخترانی است که سعی می کنند در شکل بدحجابی خود را عرضه کنند.

❖ عوامل رسانه ای

شماره ۵: صدا و سیما در اشکال مختلف روی این مسئله اثرگذار است:

۱. سریال ها و فیلم ها: پخش سریال هایی که در آن خانواده هایی که به نظر دارای شخصیت اجتماعی بالایی بوده و زندگی مطلوبی دارند، با لباس هایی مرفهانه، این تصور را به وجود می آورد که این نوع پوشش شخصیت بخش و عاملی برای زندگی مطلوب است. معرفی خانواده های سنتی، فقیر، با درآمد پائین و ... با پوشش حجاب، نگاه بیننده را دچار آسیب می کند. نشان دادن خانم ها و بعضا آقایان! آرایش کرده در تلویزیون قبح و زشتی این کار را از بین می برد. فیلم های سینمایی غربی که از تلویزیون جمهوری اسلامی پخش می شوند و در آنان زنان بی حجاب به نمایش گذاشته می شود، تاثیر ناخود آگاه خود را خواهد داشت.
۲. برنامه کودک: در خصوص برنامه های کودک، پخش موسیقی های تند و عدم تبیین و پرداختن به این مسئله متناسب با درک و فهم کودک و نوجوان زمینه اولیه برای پذیرش این ارزش را در او ایجاد نمی کند.
۳. پیام های بازرگانی: پیام های بازرگانی که در آن خانم ها با پوششی غیر از حجاب برتر و بعضا آرایش کرده و نامناسب نمایش داده می شوند، بر نوع پوشش و حجاب موثر است.

شماره ۶: بنرهای تبلیغاتی نصب شده در سطح شهر که شامل تصاویری نامناسب از بازیگران سینما است، منجر به الگوگیری از پوشش آنها می شود.

شماره ۷: سایت ها با فیلم ها و تصاویر مستهجن یکی از ابزارهای سست کردن باورها در بین جوانان است که اگر چه این گونه سایت ها فیلترشده اند، اما بعضا کارساز واقع نمی شود. از بعد محتوایی هم سایت های مروج بدحجابی، حجاب را اسارت و مانع آزادی معرفی می کنند.

شماره ۸: بازیگران نقش مثبت بین زنان که در فیلم یا سریالی محجبه بوده اند و تاثیر خوبی داشته اند، خارج از فیلم و سریال، مثلا در مراسم اعطای جایزه، مصاحبه با مجلات و... چنان بدحجاب ظاهر می شوند که نه تنها تاثیر مثبت قبلی خود را از بین می برد، بلکه در ذهنشان حجاب صرفا برای ظاهرسازی غیر واقعی در فیلم ها موضوعیت می یابد.

شماره ۹: چاپ مکرر تصاویر نامناسب و تحریک کننده از زنان در مطبوعات به ویژه مجلات و ماهنامه ها و درج مکرر اخبار مربوط به تجاوزات جنسی و عواملی از این دست موجب شیوع آنها شده و طرح آن قبح آن را خواهد شکست. از طرف دیگر عدم پرداختن هدفمند و صحیح به مقوله حجاب و تبیین آن در روزنامه ها و مجلات موجب شکل گیری تصویری نادرست از حجاب شده است.

شماره ۱۰: سینما با نمایش علنی زنان با پوشش نامناسب، شکستن حریم عفاف و رابطه سنگین و جدی که باید بین زن و مرد بیگانه باشد، خارج کردن ازدواج از مسیر سنتی و اسلامی آن و ترویج روابط نامشروع عشق و عاشقی، سهم بزرگ و غیرقابل بخششی! را در بدحجابی به خود اختصاص داده است.

شماره ۱۱: شبکه های ماهواره ای یکی از قدرتمندترین ابزارهای تهاجم فرهنگی است. پخش تصاویر مستهجن، ایجاد بدبینی به دین با نشر اکاذیب و تحریفات، شبهه پراکنی، زیر سوال بردن و گاهی تهمت واهی زدن به مسئولان نظام، تشویق به هنجارشکنی های دینی و اجتماعی و ترویج الگوهای زندگی غربی از جمله اقدامات آنهاست

❖ عوامل روان شناسی

شماره ۱۲: معمولا افرادی دچار تظاهر، جلوه گری، خودنمایی و فخرفروشی می شوند که کمبودی دارند. کمبود شخصیت اجتماعی نیز موجب پناه بردن به بدحجابی برای جبران این کمبودها می شود.

شماره ۱۳: سادیسم نوعی بیماری است که از افسردگی سرچشمه می گیرد. فرد دوست دارد به هر عنوان دیگران را مورد آزار قرار دهد. وقتی فردی با پوشش نامناسب در بین جامعه رفت و آمد می کند از این که ببیند حس شهوت و غریزه جنسی جوانی را شعله ور کرده و دست یابی به آن برای او ممکن نیست، لذت می برد و خود را قهرمان این عرصه تصور می کند.

شماره ۱۴: فردی که در خانواده و جامعه مورد تحقیر قرار می گیرد، خانواده به او توجهی ندارد و نظراتش را محترم نمی داند، در جامعه نمی تواند کاری را آن طور که می خواهد انجام دهد، می خواهد از این راه که جلوه دادن زیبایی های ظاهری و خدادادی است، روی این عقده سر پوش بگذارد.

شماره ۱۵: در مازوشیسم فرد به دلایل مختلف خود را عقب مانده می داند و نسبت به خود بی تفاوت می شود و از بیماری یا شکست اجتماعی خود ناراحت نمی شود. او به خاطر آزار رساندن به خود، خودش را در معرض حوادث برخاسته از فحشا و فساد می گذارد. چنین افرادی هر قدر هم که در دامن بی عفتی فرو روند برایشان اهمیتی ندارد.

شماره ۱۶: فردی که دوستدار آزادی غربی است وقتی در این اجتماع دست یافتن به آن برایش ممکن نیست حس انتقام و هنجارشکنی و مخالفت با ارزش های نظام او را بر آن برمی دارد که ارزش های اجتماعی را خدشه دار کرده و زمینه سقوط ارزش های اجتماع را خود فراهم سازد.

❖ عوامل آموزشی-تربیتی

شماره ۱۷: مدرسه نقش بسزایی در شکل گیری رفتارهای اجتماعی افراد دارد. دانش آموزان به شدت تحت تاثیر از معلمان خود بود و از آنان الگوبرداری می کنند. پوشش نامناسب، رفتارهای زننده و عدم توانایی آنان در برقراری ارتباط خوب و نیز تبیین نادرست موضوع حجاب همه منجر به دلزدگی و موضع گیری فرد در مقابل این ارزش می شود. مهم ترین نهادی که قابلیت تبیین درست چرایی و حکمت حجاب را دارد، مدرسه است. ضعف محتوایی کتب درسی و عدم آشنایی معلمان و دبیران با ابعاد این مسئله و نحوه تربیت دانش آموزان و آموزش آنان از دیگر عوامل اثرگذار است.

شماره ۱۸: خانواده به عنوان اولین نهادی که فرد در آن بزرگ می شود تاثیر مهمی بر حجاب دارد. الگوگیری از پوشش نادرست مادر یا سایر اعضای خانواده، عدم پایبندی به دستورات دینی و ناتوانی والدین در تبیین چرایی حجاب موجب بدحجابی می شود.

شماره ۱۹: تبیین درستی از چرایی حجاب از نگاه دین و عقل برای فرد صورت نگرفته و نیز ناسازگاری بدحجابی با عقاید دینی برای فرد روشن نشده است. این تبیین توسط نهادهای مختلف از جمله خانواده، مدرسه، صدا و سیما و ... باید صورت گیرد.

❖ عوامل اجتماعی

شماره ۲۰: بی تفاوتی جامعه نسبت به این مقوله و کاهش امر به معروف و نهی از منکر یکی از عوامل شیوع بدحجابی است.

شماره ۲۱: بالا رفتن سن ازدواج که دلایل مختلفی دارد منجر می شود برخی افراد با پوشش ناکافی به نوعی خود را عرضه کنند.

شماره ۲۲: در اذهان برخی از افراد جامعه حجاب یک امر کاملاً فردی است و نباید نسبت به این موضوع هیچ گونه مداخله ای نمود.

شماره ۲۳: در نظر برخی از مردم بدحجابی نشان دهنده روشن فکری، تحصیلات بالا، شان اجتماعی ممتاز، زندگی مرفه و ... تلقی می شود. در واقع در نظر آنان جای منکر و معروف عوض شده است.

شماره ۲۴: از جمله عواملی که ممکن است در دانشگاه به بدحجابی دامن بزند عبارتند از: تحت تاثیر فضا و جو دانشجویان بدحجاب قرار گرفتن، سفر به شهری غیر از محل سکونت و احساس آزادی و تحت کنترل نبودن، ترس از این که حفظ پوشش صحیح منجر به تمسخر دیگران و منجر به متحجر نامیده شدن وی گردد و...

شماره ۲۵: سخت گیری های بی مورد والدین در مورد ازدواج و نیز برخی از آداب و رسوم های نادرست منجر به کاهش آن و بالا رفتن سن ازدواج می گردد. بالا رفتن سن ازدواج نیز باعث افزایش بدحجابی می شود.

۲-۸- پردازش

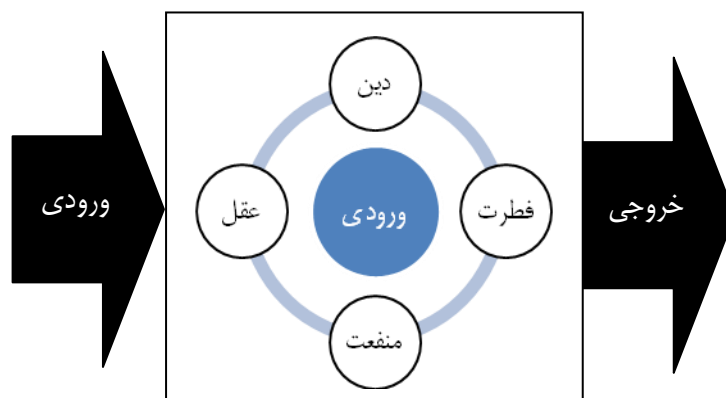
«تحلیلگران همواره مترصد آن هستند که نحوه تبدیل ورودی به خروجی را در فراگرد سیستم شناسایی کنند. هنگامی که نحوه این تبدیل مشخص باشد، فراگرد را جعبه سفید می نامند. در بیشتر موارد فراگرد تبدیل کننده ورودی به خروجی به تفصیل شناخته شده نیست، زیرا فراگرد تبدیل بسیار پیچیده است و نحوه تلفیق ورودی ها یا ترتیب تنظیم آنها در آن، ممکن است به تولید خروجی های متفاوتی بینجامد. در این حالت فراگرد را جعبه سیاه می نامند.» (رضائیان، ۱۳۸۷: ۳۴) پیچیدگی بسیار بالای رفتارهای انسانی باعث می شود که نتوانیم شناخت و تحلیل کاملی از خانه پردازش سیستم حجاب ارائه دهیم. لذا خانه پردازش جعبه سیاه در نظر گرفته شده است. اما بر اساس یک تحلیل ابتدائی می توان چهار عامل اصلی که در خانه پردازش دخیل بوده و بر روی ورودی اثر گذاشته و فرد بر اساس آن تصمیم به انتخاب نوع پوشش خود می کند را به صورت زیر بیان کرد:

أ. دین : یکی از معیارها و شاخص های خانه پردازش دین است. فرد دیندار ورودی های گرفته از محیط را منطبق بر احکام و دستورات الهی کرده و بر اساس آن اقدام می کند.

ب. عقل: تحلیل ورودی ها و بررسی نتایج و پیامدهای آن و این که از لحاظ عقلایی کدام ورودی را باید پذیرفت و کدام را باید دور انداخت توسط عقل انجام خواهد شد. در واقع عقل قدرت تمیز زشتی و پاکی است. گاهی اوقات با وجود این که فرد حق را شناخته، اما چون منفعت ظاهری خود را در آن می بیند به آن تن نمی دهد.

ت. فطرت: همان طور که در فطرت و ذات هر کسی میل به خداجویی و حق پرستی وجود دارد، میل به عفت و حیا نیز هست. منتها برخی افراد با گناه کردن آن را به زیر سیاهی برده اند که اثر خود را از دست داده است.

ث. منفعت: نفع و فایده ای که هر فرد فکر می کند به وسیله پوشش و حجاب خود به آن خواهد رسید. گاهی اوقات منفعت از نگاه فردی این طور جلوه می کند که مثلاً با رعایت حجاب خود را از آزارها و مزاحمت های خیابانی حفظ کند و از نگاه فرد سعی می کند با بدحجابی توجه دیگران را به خود جلب کند.

شکل ۴. قسمت پردازش سیستم حجاب

اگر چه خانه پردازش جعبه سیاه در نظر گرفته شد، اما نگارنده بر این باور است که می توان با نظارت، کنترل و ارتقای میزان اثربخشی عوامل ورودی و موثر بر عفاف، این نیاز دورنی را بالفعل کرده و در مقابل سایر ورودی های ناسالمی که از طرق مختلف ممکن است وارد سیستم پردازش و نظام فکری فرد شود، وی را حفظ نمود.

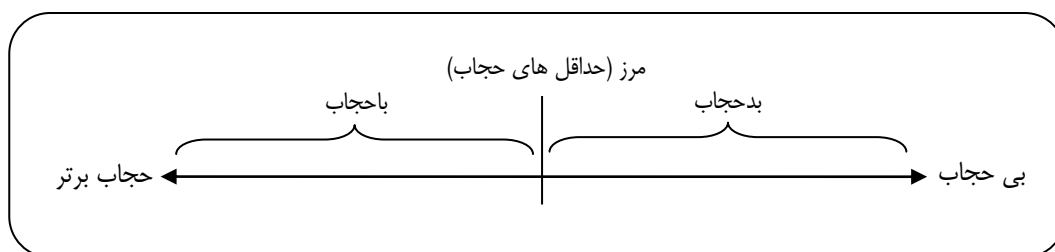
۳-۸- خروجی

با توجه به این که خروجی سیستم حجاب نقش ورودی برای سیستم های دیگر را دارد، لذا می توان از تعبیری که برای ورودی های سیستم حجاب شد، در این جا نیز استفاده نمود. خروجی سیستم حجاب به صورت طیفی است که یک سر آن بی حجابی و سر دیگر حجاب برتر قرار دارد. به طور کلی خروجی را می توان به دو دسته زیر تقسیم نمود:

۱. مطلوب (باحجاب)

۲. نامطلوب (بدحجاب)

آنچه که این دو قسمت طیف را از هم جدا می کند مرز است که مشخص کننده حداقل های حجاب است. حداقل حد و حدودی که در خصوص میزان و نحوه پوشش توسط شارع وضع شده است، مرز را شکل می دهد. اگر چه حکم حدود حجاب توسط شارع مشخص شده است، اما به نظر می رسد در تعیین مصداق و انطباق حکم با آن نتوان با قطعیت سخن گفت. ضمن این که اساسا حرکت در اطراف مرز به صرف این که حدود شرعی است، هیچ گاه ایده آل نخواهد بود. لذا باید سعی نمود تا نه تنها خروجی های حجاب از قسمت بدحجابی خارج شده و وارد محدوده حجاب شده، بلکه می بایست سعی نمود تا حد ممکن از مرز فاصله گرفته و به سمت حجاب برتر (چادر اسلامی) حرکت نمود. لذا نباید به حداقل ها قانع شد.

شکل ۵. تقسیم بندی خروجی اولیه سیستم حجاب

خروجی اولیه سیستم حجاب، همان نوع و شکل پوشش است که در یک طیف که یک سر آن بی حجابی و سر دیگر آن حجاب برتر (چادر) است، قرار می گیرد. این خروجی خود به عنوان ورودی سایر سیستم ها به کار رفته که آنها نیز دارای خروجی هایی خواهند بود. آنچه که به عنوان خروجی اصلی سیستم حجاب ذکر می شود، پیامدها، عوارض و یا خروجی های سیستم های دیگری است که خروجی اولیه سیستم حجاب به عنوان ورودی آنها شناخته می شود. آنچه که در زیر به عنوان پیامدهای بدحجابی احصا شده اند، خروجی های اصلی سیستم حجاب و از نوع نامطلوب می باشند. (شکل ۶)

❖ پیامدهای اقتصادی

شماره ۱: معمولاً افراد بدحجاب به دنبال مدهای به روز و جدید لباس هستند و سعی می کنند همین روند مدگرایی را در سایر جنبه های زندگی وارد کنند و موجب بیش از اندازه مصرفی شدن جامعه و تجمل گرایی خواهد شد.

شماره ۲: عدم استفاده کامل از یک محصول در طول عمر آن (مثل کفش، مانتو و ...) به خاطر آمدن مدهای جدیدتر در بازار و ... موجب اسراف می شود.

شماره ۳: حضور زنان بدحجاب در محیط کار و جامعه منجر به جلب توجه مردان حاضر در محیط کار شده و از توان عملیاتی آنها می کاهد.

شماره ۴: رشد مصرف کالاهای غیرضروری نظیر لوازم آرایشی و... از جمله پیامدهای بدحجابی است.

❖ پیامد(های) تحصیلی

شماره ۵: حضور دختران بدحجاب در سر کلاس درس همراه با پسران بازده یادگیری آنان را کاهش داده و موجب هدر رفتن هزینه های آموزشی شده و از توان علمی کشور می کاهد.

❖ پیامدهای اعتقادی

شماره ۶: بدحجابی منجر به شیوع فحشاء خواهد شد.

شماره ۷: شیوع فساد در جامعه منجر به خشم و غضب الهی شده و عذاب الهی در اشکال مختلف جلوه خواهد کرد، از جمله خشکسالی، زلزله، بیماری و ...

❖ پیامدهای بهداشتی

شماره ۸: از یک طرف حضور زنان بدحجاب در جامعه و از طرف دیگر ناتوانی افراد برای ازدواج منجر منجر به اختلالات و بیماری های روحی و روانی می شود.

شماره ۹: بدحجابی منجر به اشاعه فحشاء و در نهایت شیوع ایدز و سایر بیماری های مرتبط می گردد.

❖ پیامد(های) حقوقی

شماره ۱۰: قتل ، درگیری های خیابانی بر اثر مزاحمت برای نوامیس مردم و آزارهای جنسی و... همه از مصادیق افزایش جرم در جامعه است.

❖ پیامد(های) امنیتی

شماره ۱۱: بدحجابی منجر به تحریک شدن افراد شده و منجر به کاهش سطح امنیت و به وجود آمدن مزاحمت هایی برای افراد بدحجاب می گردد.

❖ پیامدهای اجتماعی - خانوادگی

شماره ۱۲: بدحجابی منجر به بی حیایی و کاهش عفت و شرم اجتماعی و انسانی می شود.

شماره ۱۳: بی غیرتی مردان نسبت به محارم خود و کم شدن حساسیت به مسئله عفاف و حفظ زن از جمله پیامدهای بدحجابی است.

شماره ۱۴: بروز اختلافات بین مرد و زن، ایجاد بدبینی مرد به زن و... که ناشی از بدحجابی است، می تواند منجر به طلاق شود.

شماره ۱۵: بدحجابی منجر به روابط نامشروع شده و این امر کودکان بی سرپرست و سرراهی را زیاد خواهد کرد.

شماره ۱۶: بدحجابی دختران و زنان نسل جدید عامل مهمی در ایجاد فاصله با عقاید و سبک زندگی نسل قدیم که غالباً مقید به حجاب اسلامی هستند، می باشد.

شماره ۱۷: چون بدحجابی باعث می شود که زن محدود و منحصر به همسرش نشود، عطوفت و مهر و علاقه او هم محدود و منحصر به او نمی شود.

شماره ۱۸: بدحجابی منجر به شکسته شدن حدود مردانگی و زنانگی می شود. مردان خود را به شکل زنان و زنان خود را به شکل مردان در می آورند.

شماره ۱۹: مادران بدحجاب غالباً فرزندان خود را با همان طرز فکر خود بزرگ می کنند که منجر به تربیت غیر دینی نسل های آینده خواهد شد.

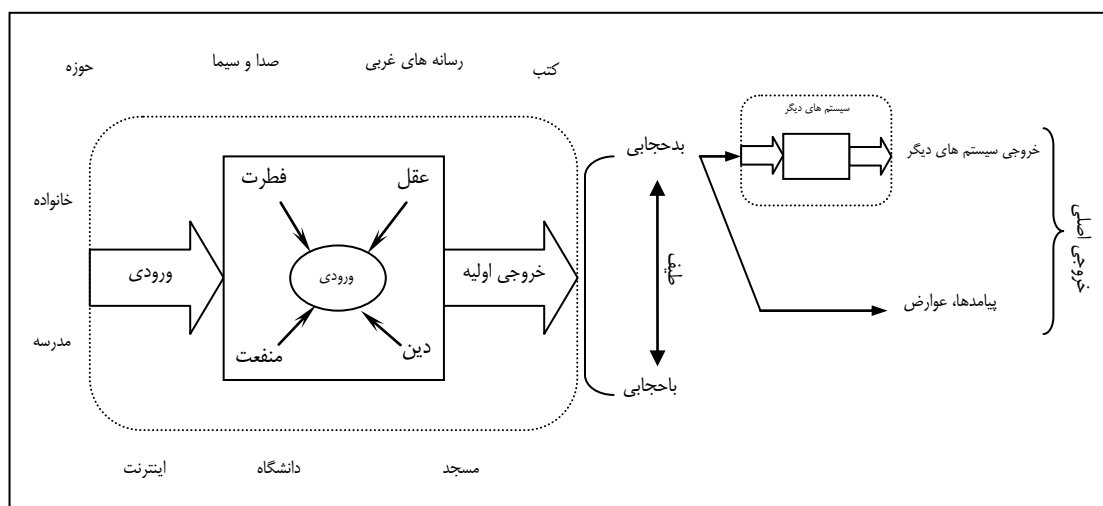
شماره ۲۰: نگاه جامعه به زن به عنوان ابزاری برای جلب توجه دیگران و افزایش سود و... همه و همه باعث می شود از جایگاه اصلی خودش یعنی تربیت و انسان سازی دور شود.

❖ پیامدهای سیاسی

شماره ۲۱: از منظر بیرونی شیوع بدحجابی ممکن است نشانه ای برای عدم همراهی و یا مخالفت با نظام تلقی شود.

شماره ۲۲: ممکن است گروهک های مختلف نظام و افراد منفعت طلب از همین افراد بدحجاب برای ضربه زدن به نظام اسلامی استفاده کنند.

شکل ۶ تصویر کلی سیستم حجاب را نشان می دهد. برخی از عوامل موثر بر سیستم در محیط سیستم نشان داده شده اند. لازم به ذکر است که محیط سیستم محدود به عوامل مذکور نمی شود.

شکل ۶: نمای کلی سیستم حجاب

۹- جمع بندی و ارائه پیشنهادات

در این نوشتار تلاش شده است تا مسئله حجاب به مثابه یک سیستم مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته شود. این سیستم خود خرده سیستمی از سیستم بزرگتری به نام عفاف شناسایی شد. ورودی های این سیستم عبارتند از عوامل موثر بر نوع حجاب فرد که با توجه به این ورودی ها و پردازشی که در خانه پردازش روی آن صورت می گیرد، نوع حجاب فرد تعیین می شود. بسته به این که این ورودی ها منجر به حجاب درست شوند یا نشوند به ورودی های سازنده و مخرب تقسیم بندی می شوند. خروجی اولیه این سیستم هم عبارت از حجاب مطلوب و حجاب

نامطلوب. خود حجاب نامطلوب به عنوان ورودی سیستم های دیگر شناخته می شود. به خروجی های سایر سیستم ها که حجاب نامطلوب ورودی آن به شمار می آید و نیز پیامدها و عوارض ناشی از حجاب نامطلوب خروجی اصلی نامیده شد. در این نوشتار، از دید کارشناسان سعی شده است ورودی های منجر به حجاب نامطلوب و خروجی های اصلی ناشی از آن را احصا شود.

با دسته بندی عوامل ورودی و از بین بردن آنها و یا کاهش اثر آنها می توان بدحجابی را از کاهش داد. قبل از ارائه پیشنهادات لازم به ذکر است که برای ترویج فرهنگ حجاب و مقابله با بدحجابی قبل از هر چیز، عزم و اراده جمعی نهادهای فرهنگ ساز برای هماهنگی و ارائه یک برنامه جامع را نیازمند است. در عین حال باید از اقدامات مقطعی و شتابزده پرهیز کرد و سعی در طراحی و اجرای طرحی هدفمند و همه جانبه نگر نمود. از جمله پیشنهادات برای حل مسئله بدحجابی می توان به موارد ذیل اشاره کرد:

(۱) تلاش برای نشان دادن جایگاه حجاب در مجموعه و کل به هم پیوسته دین که نمی توان به صورت بخشی آن را پذیرفت و نسبت به ابعادی دیگر بی توجه بود.

(۲) برچسب دار کردن سایت های سالم و اسلامی: در این طرح که اگر چه زمان بر است، سایت های اسلامی که در مورد موضوعات اسلامی و دینی است و نیز سایت های غیر دینی سالم (مثل سرگرمی) که مروج فرهنگ غربی نبوده و بدآموزی نداشته باشد، دارای شناسنامه شده و برچسبی برای آن در نظر گرفته می شود. موتورهای جست و جویی نیز باید ساخته شود که تنها از میان این سایت های دارای برچسب اقدام به جست و جو کند. با این کار می توان در محیط های آموزشی مثل مدارس و ... فضای مجازی سالمی را به وجود آورد و استفاده از این موتورهای جست و جو را توسعه داد.

(۳) تصویب قانون مبنی بر جرم بودن تولید لباس و پوشش های نامناسب: مبارزه با عوامل تولیدکننده و توزیع کننده پوشش های نامناسب زمانی میسر است که اقدامات پیشگیرانه، دارای وجه قانونی نیز باشد.

(۴) تهیه برنامه ویژه برای مدارس و اختصاص بودجه برای این امر: استفاده از روحانی مدارس برای این موضوع، بهبود و ارتقای محتوای کتب درسی. تمام شبهات و گره های ذهنی فرد در بعد نظری و دینی بایستی در طول دوره تحصیل فرد در مدرسه برای وی حل شود. البته این موضوع به صورت فرآیندی تدریجی و متناسب با درک و فهم دانش آموزان باید صورت گیرد.

(۵) استفاده از بازیگرانی معتقد به ارزش های دینی و اسلامی در نقش های مثبت و اثرگذار. همان طور که

در قس

۶) تلاش برای تبدیل امر به معروف به عنوان یک هنجار و ارزش اجتماعی و یافتن جایگاه واقعی آن در جامعه و آموزش صحیح امر به معروف. یکی از مهم ترین دلایل بی تفاوتی مردم در قبال امر به معروف و نهی از منکر این است که آن را وظیفه خود نمی دانند.

۷) تلاش برای هموار کردن موانع ازدواج آسان و به موقع در موضوعات و مسائل مختلف (اقتصادی، مسکن، آداب و رسوم نادرست، بیان آسیب های به تاخیر انداختن ازدواج برای خانواده ها و ...)

۸) حضور پررنگ روحانیون و حوزه های علمیه برای محتواسازی و نظارت بر فیلم و سریال های تلویزیونی: روحانیون می بایست فاصله خود را از سینما، صدا و سیما، رمان و داستان و ... کم کرده و سعی کنند که الگوها و ارزش های دینی را در قالب های امروزی و مورد توجه جامعه ترویج کنند. ورود روحانیت در استفاده از ابزارهای امروزی تبلیغ در کنار استفاده از روش های سنتی ضروری است.

۹) تهیه سریال و فیلم هایی برای معرفی آسیب های بدحجابی برای فرد و اجتماع

۱۰) ممنوعیت برای نصب بنر و تابلوهای تبلیغاتی نامناسب در سطح شهر

۱۱) آموزش خانواده ها در مورد چگونگی تربیت فرزندان و نیز تبیین فلسفه و چرایی حجاب و آسیب های بدحجابی (این آموزش می تواند از طریق صدا و سیما، مطبوعات، انجمن اولیا و مربیان مدارس و ... باشد).

۱۲) استفاده از قالب های ادبی و هنری نظیر داستان و شعر و ... برای بیان ارزش حجاب

۱۳) جلوگیری از فروش عروسک هایی که منجر به الگوگیری نادرست کودکان از پوشش آنها می شود و تلاش برای طراحی عروسک هایی متناسب با فرهنگ دینی و ملی. هم چنین باید هزینه این عروسک ها به گونه ای باشد که قابل تهیه برای همگان باشد.

پژوهش های پیشنهادی آینده در این موضوع، می تواند در راستای وزن دهی و تعیین میزان اثرگذاری عوامل و ابعاد احصا شده بر روی بدحجابی و نیز پیامدهای طبقه بندی شده آن باشد. بررسی نهادهای فرهنگ ساز داخلی و نیز تعیین نقش هر یک از آنان در مقوله حجاب و اثرگذاری آنان بر ابعاد مختلف حجاب از دیگر پژوهش های پیشنهادی برای آینده است. در مرحله بعد از آن، طراحی برنامه جامع و منسجم برای سازمان ها و نهادهای فرهنگ ساز برای نهادینه کردن ارزش دینی و هنجار اجتماعی حجاب در جامعه می تواند مورد پژوهش و بررسی قرار گیرد. این مهم برای جلوگیری از دوباره کاری و پرهیز از اقدامات مقطعی و سطحی و شتاب زده ضروری به نظر می رسد.

منابع

قرآن کریم.

جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۳)، زن در آیینه جمال و جلال الهی، انتشارات اسراء، چاپ سیزدهم دی ماه ۱۳۸۵.

دوروسنی، ژوئل - بیشون، جون (۱۳۷۰)، روش تفر سیستمی، ترجمه امیرحسین جهاننگلو، انتشارات پیشبرد.

رضائیان، علی (۱۳۸۷)، تجزیه و تحلیل و طراحی سیستم، انتشارات سمت، چاپ دوازدهم.

طباطبایی، محمد حسین؛ ترجمه‌ی تفسیر المیزان، ترجمه‌ی سید محمد باقر موسوی همدانی، قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه‌ی مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۷۴.

غروی نائینی، نهله - عامری، وحیده (۱۳۸۶)، پویشی در معنا و مفهوم حجاب، فصلنامه مطالعات راهبردی زنان، سال نهم شماره ۳۶، صص ۱۱۳-۱۳۷.

قاضی زاده، کاظم - احمدی سلمانی، علی (۱۳۸۶)، عفاف در قرآن و نگاهی به روایات، فصلنامه مطالعات راهبردی زنان، سال نهم، شماره ۳۶، ۸۹-۱۱۲.

مطهری، مرتضی (الف ۱۳۸۵)، مسئله حجاب، انتشارات صدرا، چاپ شصت و نهم.

مطهری، مرتضی (ب ۱۳۸۵)، نظام حقوق زن در اسلام، انتشارات صدرا، چاپ چهل و سوم.

مطهری، مرتضی (۱۳۶۸)، تعلیم و تربیت در اسلام انتشارات صدرا، چاپ پانزدهم.

Ackoff, Russell L, (۱۹۷۱), Towards a system of systems concepts, management science, Vol. ۱۷, No. ۱۱.

Hanson B.G, (۱۹۹۵) , General systems theory beginning with wholes, Taylor & Francis.